

Құндақбаева Ж.Б.,
Дүйсебаева А.И.

**Әйелдер тарихы/гендерлік
тарих/феминизм: ұғымдардың
арақатынасы**

Kundakbaeva Zh.B.,
Duissebayeva A.I.

**Women history/gender history/
feminism: the ratio of concepts**

Құндақбаева Ж.Б.,
Дүйсебаева А.И.

**Женская история/гендерная
история/феминизм:
соотношение понятий**

Бұл мақалада гендерлік қатынастарды талдау барысында анықталған негізгі ұғымдар арасындағы айырмашылықтар мен өзіне тән өзгешеліктері қарастырылады. Қазіргі кезде Қазақстан тарихында бұл мәселе бойынша зерттеулер айтарлықтай жаңа болып есептеледі, сондықтан белгіленген ұғымдардың анықтамасы мен генезисін білу, сонымен бірге олардың пән аясын да анықтау маңызды мәселе болып табылады. Кеңестік кезеңнен кейінгі уақытта гендерлік тарих пен әйел тарихы аралығында айырмашылықтар аталмады. Айтып кететін жағдай болып, бұл екі ағымның өзіне тән ерекшеліктерінің бар болуында. Әйелдер тарихының негізгі зерттеу нысаны әйел болса, гендерлік тарих – өзіне байытылған әлеуметтік тарихты сіңірген, барлық қоғамдық және де жеке өмірдің әлеуметтік қатынастарымен толастаған тарих болып саналады. Ал гендерлік тәсіл – бұл әйелдер мен ер адамдар арасында болған оқиғалардың және соған деген реакциясының және де саяси және әлеуметтік саладағы әйелдерге деген жасалған қатынастар мен олардың алатын орнының суреттелуі емес, ер адам мен әйел арасындағы қоғамның мәдени көрсеткіштерін анықтау. Сонымен бірге феминистік тарих секілді ағымның әлеуетін де ысырып қоюға болмас.

Түйін сөздер: гендер, әйел зерттеулері, әйелдер тарихы, гендерлік тарих, феминистік тарих.

In this paper we propose a generalized analysis and delineation of areas in the such branches in social history as the women's history / gender studies / feminism. As in Kazakhstan, these research trends are relatively new, it is important to know the origin and the subject area of these branches. Thus, in the post-Soviet space there is still no clear understanding of the difference between gender history and the women's history.

It is important to understand that the gender approach – it is not a description of the events that took place with men and women, and their reaction to the event, and it is not a description of policies on women and their place in the labor market, or in political and social spheres, but the identification of society cultural representations about the differences of male / female. It is necessary to mean that feminism in different historical stages was ambiguous. Thus, the authors emphasize the need to clear delineation these fields of study areas and a clear understanding of their differences.

Key words: gender, woman studies, woman history, gender history, feminist history.

В данной статье предлагается обобщенный анализ и разграничение таких направлений в социальной истории, как женская история/гендерная история/феминизм. Поскольку в Казахстане в данной области исследования являются относительно новыми, представляется важным знать генезис и предметную область данных направлений. Так, в постсоветском пространстве все еще нет четкого понимания разницы между гендерной историей и историей женщин. Важно понимать, что гендерный подход – это не описание событий, которые происходили с мужчинами и женщинами, или их реакцию на события, а также не описание политики в отношении женщин и их месте на рынке труда, в политической и социальной сферах, а выявление культурных представлений общества о различиях мужского/женского. Следует иметь в виду, что феминизм или «женское движение» на различных исторических этапах имело неоднозначное толкование. Таким образом, авторы статьи убеждают в необходимости четкого разграничения областей исследования данных направлений и ясного понимания их различий.

Ключевые слова: гендер, женские исследования, женская история, гендерная история, феминистская история.

**ӘЙЕЛДЕР
ТАРИХЫ/ГЕНДЕРЛІК
ТАРИХ/ФЕМИНИЗМ:
ҰҒЫМДАРДЫҢ
АРАҚАТЫНАСЫ**

XXI ғасырдың отандық тарихнамасында әлі де кеңестік кезең тарихына тұжырымдамалық баға берілмеген, сонымен бірге жаңа теориялық және методологиялық құралдарды қолдануда әлемдік тарихи ғылымнан айтарлықтай артта қалушылық та байқалады. Мысал ретінде келтіретін болсақ, әйел/гендерлік тарих – жеке бағыт ретінде қалыптаспаған. Тарихнамалық бағыт ретінде әйел тарихы, жаңа әлеуметтік тарихтың бір бөлігі болып табылады. Әлеуметтік тарих шеңберінде дами отырып, тарихты төменнен зерттеуге бағыттала ол институционалдық, сонымен қатар пәндік дәрежеге жетіп, әйел тарихының негізін салуы мүмкін. Екінші жағынан, отандық тарихнама ғылымында әйел тарихы мен гендерлік тарих арасындағы айырмашылық қалыптаспаған. Гендерлік тарих әйел тарихын зерделеуде ерлер тәжірибесін зерттеумен тең қатарлы зерттеуді ұсынады, сонымен қатар ол әйелдер тәжірибесінің айырмашылықтарына назар аударуға мүмкіндік береді. Және де, Кеңестік гендерлік тәртіпті ретроспективті талдау барысында, түрлі әлеуметтік топтағы әйелдердің субъективті қабылдауы, қазақстандық тарихнама тарихында кеңестік кезеңді тұжырымдамалық тұрғыда қайта бағалауда маңызды бөлігі болар еді. Басқа жағынан, әйелді ғылыми зерттеудің объектісі ретінде қалыптастырған жағдайда, ғалымдар әйелдердің тарихтағы және қазіргі қоғам өміріндегі белгілі бір орнын айқындар еді. Сондықтан, ең алдымен әйелдер тарихы мен гендер тарихы арасындағы айырмашылықтарын, сонымен бірге феминизмнің осы орайда алатын орнын да анықтап алу қажет.

Феминизм мәдениеттің көп қырлы компоненті болып табылады. Оның көп қырлығы, ең алдымен, бұл ұғым мағынасын түсіндіру кезіндегі түрлі түсіндермесінің бар болуынан байқалады. Б. Хукстың жазуы бойынша, феминизм қазіргі кезде нақты бір анықтамасы жоқ және өзіне барлық «қажетке жарарлық» түсініктерді жиыстырып отыр. Бір жағынан, феминизм – әйелдердің тең құқықтығы үшін қозғалысы негізінде жатқан, өткен тарих пен қазіргі кездегі әйелдердің қанаушылығы мен ерлердің үстемдігін талдайтын, әлеуметтік-саяси теория, сонымен бірге гендерлік теңсіздікті еңсеру жолдарын зерделеуші. Ал екінші жағынан, феминизм әлеуметтік жүйеге қарсы тұратын, әйелдердің азаматтық құқығы мен тең мүм-

кіншіліктері үшін кең әлеуметтік қозғалыс деп те қарастырылады. Бұл қозғалыс тұтас сипат ала алмады, оның ішінде белгілі бір елдерде танылған, көптеген топтар мен бағыттарға өзінше бөлінді. Аталған көріністердің себебі болып, келесі факторлар алға шығады: түрлі елдердегі, әр тарихи кезеңдегі қоғамдық жағдайының өзгешеліктері мен әйелдердің алып отырған орны, қалыптасқан саяси құрылымы, таптық сипаты және т.б. XX ғасырдың екінші жартысында тарихи ғылым елеулі түрде феминделді. Егер әйелдер қозғалысының бірінші толқыны, яғни XIX ғасырда теңдік үшін күрес болса, XX ғасырдың феминизмі айырмашылық феминизмі болып сипатталды. Ол ер адамнан ерекшеленетін, әйелдің «өзгешелік» мәселесін көтерді, еркін, автономды әйел тұлғасының мәселесі, олардың құқықтарының іске асырылуын қамтамасыз етуге талап етті. Феминизмнің шарықтауы Еуропа мен АҚШ елдерінің интеллектуалды өмірлеріне үлкен әсерін тигізді. Көптеген ғалымдар зерттеу объектісі ретінде әйелді таңдап алды – отбасыда және өндірісте, құқық пен білім жүйелерінде, ғылым мен мәдениетте де. Даму векторы АҚШ университеттерінде қаланғандықтан, гуманитарлық ғылымдағы жаңа бағыт ағылшын атауына ие болды «*woman studies*» – «*әйел зерттеулері*». Осылайша Корнеллдік университеттің қызметкері Ш. Тобиастың арнайы курсы атала басталды. Ол «*әйел зерттеулері*» деп тек «*әйел тақырыбына*» сәйкес зерттеулерді атады және бұндай зерттеулермен көбінесе әйелдердің өздері айналысты.

1970 жылдары өздері жайлы мәлімдеген академиялық пәнаралық «*woman studies*» – «*әйел зерттеулері*» генетикалық түрде феминистік қозғалыспен байланыста болды. Олар қосалқы пән ретінде феминистік ой ішінде әлеуметтану, тарих, антропология, психология, тіл білімі мен әдебиеттану салаларында дами бастады. «*Woman studies*» – «*әйел зерттеулері*» өкілдері үшін, әсіресе 1970 жылдары, әйелдер мен ер адамдар арасындағы айырмашылықтарды көрсету маңызды болды, сонымен қатар әйелдер жайлы мәліметті анықтап, жария ету, әйелдердің тең емес айрықша жағдайы мен ер адамдардың әйелдерге көрсеткен қысымын зерттеп, патриархатты талқылап, оған мін тақты. Осылайша, «*әйелдік зерттеулер*» аясында жыныстық белгісіне қарай теңсіздік құбылысын теориялық тұрғыдан қайта ұғыну орын алды, осыған орай оған жауапты патриархалдық қоғам жан-жақты сынға ұшырады. Осы кезден бастап, батыстық тарихшылар теңсіздік мәселесін зерттей бастады,

оның негізінде жыныс болды. 1980-1990 жылдары әйелдерге қатысты, көптеген «жеке» тақырыптар мәртебеге ие болып қана қоймай, сонымен бірге өзге үнге ие болды. Бұл жағдайлар тарих ғылымдарының Халықаралық конгресінде де қамтып көрсетілді. Олар ғалымдардың зерттеушілік қызығушылықтарының көбінесе адамдардың түрлі тарихи кезеңдердегі күнделікті өмірлерін жете зерттеу тәжірибесіне ауысқанын анықтады және де бұл зерттеулер әйелдерсіз мүмкін емес еді [1]. Әйел тарихын зерттеушілері санының өсуі, тиісті ұйымдық құрылымдардың құрылуына әкелді. 1989 жылы тарих ғылымдарының XVII Халықаралық конгресінде, он шақты елдердің ғалымдарын біріктірген «*Әйел тарихы саласындағы халықаралық зерттеушілер федерациясы*» құрылды. Дәл осы жылдары бұл құрылым өзінің алғашқы конференциясын Белладжио (Италия) жерінде өткізді. Бұл конференция барысында тарихшылар «*әйел тақырыбының*» танылуы мойындалды [2]. Әйел тарихының өзі жеткілікті түрде тез арада түрлі зерттеулермен қаныға бастады. Жалпылаған жұмыстардың ішінде, ерекше атауға тиіс 1988 жылы екі томдық еңбек жарыққа шықты [3].

Қарқынды түрде дамып отырған, «*әйелдер тарихы*» өзінің мүдделері аясына, түрлі кезеңдегі әйелдердің өміріне қатысты барлық дерлік сұрақтарды енгізді және тарихнамадағы жаңа бағыттың өмірге келуіне себепкер болды, ол жаңа бағыт – «*гендерлік тарих*». Оның баға жетпес маңыздылығы да осында еді. Қалайша «*әйелдер*» мен «*гендер*» санаттарының тұжырымдамасы «*гендерлік тарихтың*» қалыптасып, оның дамуына әсер етті? Бастапқы кезде зерттеушілер ұмыт болған немесе ресми түрдегі «*еркектік*» тарихнамадан сызылып тасталған, әйелдерді тарихи арқауға қосумен айналысты, және «*оның тарихын*» – «*her-story*» құрумен айналысты, бұл ағылшынша тарих – «*history*» сөзінің баламасы жайлы қабылданған тұжырымдардың бірі ретінде қабылданды, оны «*ер адамның тарихы*» деп түсіндірді, яғни «*his-story*» – ер адамның тарихына қарсы жасалды, ағылшынша *her* – «*ол қыздың*» деп аударылады [4]. 1970 жылдардың орта кезінде, «*әйел тарихын*» қоғам тарихымен байланыстыруға тырысып, қақтығысушы мүдделерінің барын және түрлі категориялардағы әйелдердің өмірлік тәжірибесін түсіндіру барысында, зерттеушілер таптық қоғамның патриархалдық құрылымдарында тарихи түрде қалыптасқан ер адам мен әйел арасындағы үстемдік және басымдық қатынастарды зерттеумен айналысты. Қоғамның дәстүрлі әлеуметтік-таптық талда-

уын олар жыныстар арасындағы айырмашылықтарды талдаумен толықтырды, ал тарихи жақтың мәртебесін жеке, жыныстық, отбасылық-топтық және таптық сипаттамалардың айрықша комбинациялары арқылы қарастырылуын ұсынды. Бұл аталған кезеңде гендер категориясы әлі де тарихи зерттеулерге енген жоқ еді. Дегенмен, көп ұзамай әйел зерттеулерінің ары қарай теориялық және методологиялық дамуына терминологиялық жетіспеушілігі анықталды және ғылыми айналымға «гендер» термині енгізілді. Нәтижесінде, ол тек әлеуметтік-жыныстық теңсіздіктің белгісі ретінде ғана емес, одан зор құбылысты анықтайтын нышан ретінде белгіленді. Гендер түсінігінің тұжырымдамасы оны тарихи талдаудың маңызды категориялардың біріне айналдырды. Бірақ оны пайдаланудан бұрын, «көзге көрінбейтін» әйелдерді өткен өмірдің көлеңкесінен шығарып, олар «өз» тарихын беру міндетті болды және де бұндай жұмыстар «әйел тарихының» аясында іске асып отырды. Бірақ бір келеңсіз жағдай орын алды, яғни жаңа бағыттың методологиялық әлсіздігі. Оның мәні бойынша, «әйелдер тарихы» жалпы тарихқа біріктірілмеді және көп жағдайда жалпы тарихпен қатар өмір сүруіне мәжбүр болды. Дәл осындай методологиялық тұйыққа тірелген өзге де «перифериялық» салалар болды, мысалы, «ер адамдар зерттеулері» – «men`s studies». Халықтың белгілі бір топтарының саяси және мәдени перифериялығы мен екіншілерінің басымдық жағдайы ғылыми түрде жазылып, көрсетілді. Бірақ бір топтардың ығыстырып және өзгелерін артықшылық жағдайларға ұсыну механизмдері қандай болды? Бұл сауалға тап пен таптық стратификация теориясы, яғни қоғам бөлінісін индивид – жеке тұлғаның мүлікке қатынасы арқылы жауап бере алмады. Ол айқын түрде жеткіліксіз болды. Бұл тығырықтан шығу жолы гендерді бірқатар модернистік әлеуметтік құрылыстың әлеуметтанулық теориялары көмегімен теориялық түсінік беру. 1980 жылдардан бастап гендер ғылыми талдаудың орталық ұғымдарының бірі болды. Ол қоғамдағы вертикалды – таптық, мүліктік жіктеліске қарағанда, көлденең әлеуметтік-жыныстық бөлініс үшін пайдаланды. Гендер ұғымы кең ауқымда пайдаланғанымен, қазіргі күні де талқылауды қажет ететін мәселе болып қала бермек. Гендер түсінігінің өзі, феминизм мен әйелдер теориясының негізінде, және кейінгі өзіндік гендерлік зерттеулер негізінде қалыптасты. Қазіргі күні гендер ұғымы дамушы әрі келелі мәселелердің бірі болып отыр. Алғашқы сұрақ жыныс пен гендердің қатынасы жөнінде туын-

дайды: бастапқысы қайсысы? Жауапты іздестіру барысында біз материалистер мен идеалистерге, материя мен жан жөніндегі таласына ораламыз. Зерттеушілердің көбісі жыныс гендерден бұрын болды деген пікірмен келіседі. Жыныс туған мезеттен бастап белгілі, индивидтің өміріндегі бастапқы позициясы болып, биологиялық факторлармен айқындалған. Ал гендер болса, өзге құрылымды. Ол адамның қоғамдағы әлеуметтенуінің өзінше бір нәтижесі. Еркектер мен әйелдер өздерінің қоғамдарының әлеуметтік-мәдени өнімі, және мәдениет олардың арасындағы айырмашылықтарды қалыптастырудағы шешуші фактор болып табылады. Жыныс түсінігі әйел мен ер адам арасындағы биологиялық ерекшеліктерді жиыстырған, «нативистік» құрылым ретінде түсіндіріледі, гендер, өз кезегінде, тұлғаның әлеуметтік стратегиясын және өзін ұстаудың ерекшеліктерін көрсетеді. Сонымен бірге, Кристин Дэлфидің келтірген өзге де пікір бар, ол бойынша – гендер жыныстың алдында пайда болды: жыныс өздігінше әлеуметтік бөліністі белгілейді. Жыныс – бұл тарихи даму барысында пайда болған, символдық мәнің белгісі. Мысалы, ұл бала мен қыз баланың дүниеге келуі әр мәдениетте түрлі қабылданады. Дүниеге келген белгілі бір жыныстағы нәрестелерді жойып отырған қоғамдар белгілі. Жапонияда ХХ ғасырдың бас кезіне дейін жаңа туған ұл балаларды жансыздандырып отырған, себебі өскен кезде, оларды қыздар секілді қалаға тиімді сатып немесе күйеуге беруге болмайтын еді. Бедуиндер және канадтық эскимостар, керісінше қыздардан құтылып отырды, олар ру ішінде ер адамдардың көп болуын дұрыс деп есептеді.

Екінші маңызды мәселе – гендер дегеніміз не және ол қалай қалыптасады. Анықтамалардың көпшілігі мен дискуссиялығына қарамастан, термин мағынасы ең алдымен әлеуметтік модельдеу немесе гендердің құрылымдау идеясына келіп қорытылады. Гендер мен гендерлік қатынастардың әлеуметтік-конструктивистік интерпретациясына кем дегенде үш әлеуметтік теория қоректік негіз болды. Бұл – П. Бергер пен Т. Лукман теориясы мен әлеуметтік-конструктивистік тәсілі [5], Г. Гарфинкелдің этнометодологиясы [6] және И. Гоффманның драматургиялық интеракционизмы [7]. Әлеуметтік тәртіптің аясындағы гендердің қалай құрылатыны және бақыланатынын анықтау мақсатында, зерттеушілер үш негізгі түсінікті анықтайды: биологиялық жыныс, жынысты тіркеп жазу (жыныс бойынша санаттау) және гендер. Гендер теңсіздік пен дискриминация қатынастарын өндіре-

тін және жаңғыртатын, қоғамның жыныстарға бөлу жұмысы ретінде анықталады. «Әйелдер» («ер адамдар» секілді) енді сараланбаған категориялар ретінде қарастырылмайды, керісінше, айырмашылық категориялары еркектік пен әйелділікті анықтайтын негіз болып анықталды. Айырмашылықтар жас мәнмәтініне, нәсіліне және т.б. көрсеткіштеріне байланысты белгіленеді [8].

Феминистік эпистемологияның теориялық дамуы барысында терминологиялық рәсімдеу, кейінгі концептуализация және гендер тұжырымдарының проблематизациясы 1990 жылдары жаңа қосалқы-пәннің – гендерлік зерттеулерінің пайда болуына әкелді. Гендерлік зерттеулер – пәнаралық зерттеу саласы, оның аясында гендерлік тәсіл арқылы биліктің өзара тәуелділігі мен иерархиясын, билік құрылымы мен бағыну, саяси, экономикалық, құқықтық, азаматтық институттардың шеңберіндегі басымдылық жүйесін, әлеуметтік топтар, топтар арасы мен тұлғааралық дәрежеде талдау үшін пайдаланылады. Өзінің дамуына ең алдымен әйелдер зерттеулері түрткі болған, гендерлік зерттеулерде басты екпін әйелдердің айрықша теңсіздік жағдайын зерттеуден, патриархатты талқылау мен мін тағу барысында одан да кең әлеуметтік мәнмәтінге, гендерлік жүйені талдауына қойылды. 1990 жылдары гендерлік зерттеулер әлдеқашан пәнаралық зерттеушілік қосалқы-пәні ретінде алға шықты, пост-феминизмнің жаңа тұжырымдамалық жобасы болып, оның аясында гендерлік тәсіл арқылы тек қана ер адамның әйелді басып, жаншып отыруын ғана емес, сонымен бірге қоғамдағы түрлі қатынастар мен ұғымдарды зерттеуге де көмегін тигізді. Уақыт өте келе, гендерлік зерттеулер, өзінің зерттеу аумағына маскулиндік тақырыбының мәселелерін қосып алды, ал гендер ұғымының өзі «тап» және «этнос» ұғымдарына теңестірілген мәртебеге ие болды. Осылайша, тарихи зерттеулерде неғұрлым күрделі – гендерлік тәсілді пайдалануға мүмкіндік туды. Гендерлік тарихтың негізгі теориялық-методологиялық қалпын «Гендер: полезная категория исторического анализа» атты баяндамасында алғаш тұжырымдаған, американдық тарихшы Джоан Скотт [9]. Оның түсіндіруі бойынша, қазіргі тарихи білімнің траекториясы, жалпы формадағы, жыныссыз тарих түрінде дамыды, бірақ іс жүзінде, әйелдерді елемеді, оның айнадағы айна-қатесіз кескіні – бір жыныстық «монологиялық» «әйел тарихы» және келесі – «диалогтық» гендерлік қатынастар тари-

хы, ал одан бетер нақты, жаңартылған және толықтырылған әлеуметтік тарих, ол әлеуметтік түсінігін кеңейткен және оған әлеуметтік қатынастардың барлық саласын енгізді [10]. Гендерлік тарихта орталық зерттеу пәні «әйел тарихы» емес, түрлі әлеуметтік-таптық топтары арасындағы этникалық/нәсілдік, жас айырмашылықтарына байланысты, ер адамдар мен әйелдер арасындағы, ерлер мен ерлер арасындағы, әйелдер мен әйелдер арасындағы өкімшіл өзара тәуелділік, өзара байланыс пен иерархия тарихы, яғни гендерлік қатынастардың «диалогтық» тарихы. Бұл негізде теориялық тұрғыдан гендерлік, немесе жаңарған және молайтылған әлеуметтік тарихты жаңадан құру мүмкін, ол өзінің пәндік өрісін кеңейте алатын және әлеуметтік қатынастардың барлық дерлік салаларын қамтыды, қоғамдық болса да, жеке өмірге қатысы болса да. Кез келген жағдайда, Джоан Скоттың сөзімен айтатын болсақ: «Нәсілге, тапқа және гендерге деген қызығушылық, біріншіден, ғалымдардың қаналғандар мен олардың қанаушылығы сипаты және де соны талдайтын тарихтан айнымастығын көрсетті, екіншіден, билік теңсіздігінің таралуы, кем дегенде үш бағытта жүріп отыруы жөніндегі ғылыми түсінікті айқындады [9].

Жаңа бағыттың жарты ғасырлық ғұмырында, тарихшылар тек қана жыныстың өзін және жыныстарды қатынасын ғана емес, сонымен бірге көптеген әлеуметтік байланыстарды, оларды қарастыру барысында жыныс пен гендерлік өзара іс-қимылы факторын да көңілден шығармауды ұмытпау қажет. Бұл өткен өмірдің жалпы көрінісін көлемді, толықты етіп, өзге «тарих» біржақтылығын еңсеруге көмек берді, бұлар 1970 жылдары өмірге келген – әйелдер, ер адамдар және «үшінші жақтың» тарихы еді. Сондықтан да гендерлік тарихтың функциясы комплементарлық (дәстүрліге қарағанда қосымша), өтемдік (белгілі бір құбылыстың жетіспеушілігі), қайта қараушы (ескі ұсыныстар, ескі тәсілдер) болып қана қоймай, сонымен бірге синтездеуші де болды.

«Әйел тарихының» тарихшылары әйелді тарихқа енгізіп, көзге көрінбейтіндерді көруге және ұмытылғандар мен естілмегендерді естуге мәжбүр етті. Ал гендерлік тарихшылар өз алдына өзге, тек қана әйел мен ер адам тарихы емес, мүлдем бөлек тарихты немесе тарихтарды жазуды мақсат етті. Сонымен бірге, жалпы тарихи ғылымның келбетін өзгертуге тырысты. Олар үйме мұрағат құжаттарын қарап, гендерлік теңсіздік тарихының басты беттерін қайта

құрып, иерархияның механизмдерін сипаттап, талдап жазды. Нәтижесінде, олар, әйелдерге деген қатынас Табиғат арқылы емес, әрқашан кезең мен мәдениет арқылы анықталғанын дәлелдеді. Осыған орай, әйелдік және гендерлік зерттеулердің академиялық бағдарламаларының айырмашылықтарын атап көрсете аламыз [11]. Әйел зерттеулері гендерлік зерттеулердің алдында пайда болып, 1970 жылдан бастап дамыса, ал гендерлік зерттеулер тек он жылдан кейін ғана 1980 жылдары өрісін кеңейтті. Әйелдік зерттеулер әйел тәжірибесі жайында айтпай қалу, қоғамда әйелдерге қысым көрсету, әйелдік және т.б. қозғалыстары секілді себептердің арқасында пайда болса, гендерлік зерттеулердің пайда болу негізі әйелдер мен ер адамдарды бір-біріне қарсы қою барысында туындаған қолайсыздық, ер адамның көпқырлы тәжірибесі жайлы айтпай қалуымен айқындалды. Сонымен бірге әйел мен ер адамға бөлінуден гөрі, жыныстық тәжірибелерінің айырмашылығы маңыздырақ бола бастады. Екі ағымның негізгі міндеттері де ерекшеленді, ең басты айырмашылық әйел зерттеулерінің тек әйелдің білім алуы, қоғам дамуындағы әйел рөлін көрсету, әйелдерді әйел көзқарасы тарапынан зерттеу деп анықталса, гендерлік зерттеулер өз алдында келесі міндеттерді айқындады: Маскулиндік жайында білімнің дамуы, ер адамдардың тәжірибесін білу, ер адамдар мен әйелдерді жеке зерттеуден алыстап, жыныс жайында жалпы зерттеулер жүргізу. Ал зерттеу пәндеріне ке-

летін болсақ, гендерлік зерттеулер әйел зерттеулеріне қарағанда зерттеу өрісі кеңірек болды. Яғни, гендерлік қатынастар, жыныстардың ұқсастықтары мен айырмашылықтары, гендерлік тарих, гендердің мәдениеттегі қайта танылуы. Өз кезегінде әйелдік зерттеулер тек қана бір әйелдің мәселесімен айналысты. Бірақ, аталған ағымдардың дамуы ғылымда өз орнын тауып, олардың даму перспективасын да айқындап берді. Түрлі мектептер мен тәсілдердің көбеюі, этностар мен нәсілдерді зерттеудегі гендерлік және әйелдік зерттеулердегі феминистік методологияның таралуы, гуманитарлық және жаратылыстану пәндерінің зерттеу тәсілдерін жұмылдыру, жаңа тәсілдердің пайда болуы мен дәстүрлі ғылыми методологияны қайта қарау үрдісі туындады.

Қорытындылай келе, аталған ұғымдардың негізгі ерекшеліктері мен айырмашылықтарын көре алдық. Сонымен бірге, гендерлік зерттеушілер мен әйел тарихшылары арасындағы өзгешелікті де көрсете алдық. Мысалы, белгілі бір әлеуметтік топтағы әйелдердің, тек қана тарихи портреттерін қалыптастыратын немесе отбасыда, түрлі кезеңдердегі әйелдер жағдайын сипаттап жазатын, әйелдер тарихының мамандарына қарағанда, гендерологтар көбінесе тұжырымдамалық мәселесіне көңіл бөледі, әлеуметтік және гендерлік иерархиялардың, әлеуметтік және гендерлік мифология, әлеуметтік және гендерлік тарих арасындағы өзара қатынастарды алдыңғы қатарға қояды.

Әдебиеттер

- 1 Тихвинский С.Л. Итоги XIX Международного конгресса исторических наук в Осло // Новая и Новейшая история. – 2001, № 1. – С. 3-28.
- 2 Writing Women's History. International Perspectives. Ed. by K. Offen, R. Pierson, J. Rendall. Bloomington (Ind.), 1991. – P. 211-220.
- 3 Anderson B.S., Zinsser J.P. A History of Their Own. Women in Europe from Prehistory to the Present. – New York, 1988. – 654 p.
- 4 Цит. по Davin A. Redressing the Balance or Transforming the Art? The British Experience. In Kleinberg, S.J. (ed.), Retrieving Women's History. Changing Perceptions of the Role of Women in Politics and Society, 1988. – P.101-124.
- 5 Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания: пер. с англ. – М., 1995. – 323 с.
- 6 Garfinkel H., Studies in Ethnomethodology. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1967. – 288 с.
- 7 Goffman E. Gender Display // Lemert C. and A. Branaham, eds., Goffman Reader. Oxford: Blackwell Publ., 1997. – P. 96 – 120.
- 8 Здравомыслова Е.А., Темкина А.А. Социология гендерных отношений и гендерный подход в социологии // Социс. №11. – 2000. – С. 15-23.
- 9 Scott J. Gender and the Politics of History. – New York: Columbia University Press, 1999. – 242 p.
- 10 Репина Л.П. Гендерная история: проблемы и методы исследования // Новая и Новейшая история. – №6. – 1997. – С. 41-58.
- 11 Введение в гендерные исследования: учеб. пособие: В 2 ч. / под ред. И.А. Жеребкиной. – Харьков: ХЦГИ, 2001; – СПб.: Алетей, 2001. – Ч.1. – 708 с.

References

- 1 Tihvinskij S.L. Itogi XIX Mezhdunarodnogo kongressa istoricheskikh nauk v Oslo // Novaja i Novejshaja istorija. – 2001, №1. – S. 3-28.
- 2 Writing Women's History. International Perspectives. Ed. by K. Offen, R. Pierson, J. Rendall. Bloomington (Ind.), 1991. – P. 211-220.
- 3 Anderson B.S., Zinsler J.P. A History of Their Own. Women in Europe from Prehistory to the Present. – New York, 1988. – 654 p.
- 4 Cit. po Davin A. Redressing the Balance or Transforming the Art? The British Experience. In Kleinberg, S.J. (ed.), Retrieving Women's History. Changing Perceptions of the Role of Women in Politics and Society, 1988. – P.101-124.
- 5 Berger P., Lukman T. Social'noe konstruirovanie real'nosti. Traktat po sociologii znaniya: per. s angl. – M., 1995. – 323 c.
- 6 Garfinkel H., Studies in Ethnomethodology. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1967. – 288 c.
- 7 Goffman E. Gender Display // Lemert C. and A. Branaham, eds., Goffman Reader. Oxford: Blackwell Publ., 1997. – P. 96-120.
- 8 Zdravomyslova E.A., Temkina A.A. Sociologija gendernyh otnoshenij i gendernyj podhod v sociologii // Socis. №11. – 2000. – S. 15-23.
- 9 Scott J. Gender and the Politics of History. – New York: Columbia University Press, 1999. – 242 r.
- 10 Repina L.P. Gendernaja istorija: problemy i metody issledovanija // Novaja i Novejshaja istorija. – №6. – 1997. – S. 41-58.
- 11 Vvedenie v gendernye issledovanija: ucheb. posobie: V 2 ch. / pod red. I.A. Zhrebkinoj. – Har'kov: HCGI, 2001; – SPb.: Aletejja, 2001. – Ch.1. – 708 s.